

Az úrvacsora.

— Keletkezése és keresztény hitéleti fontossága. —

(Befejező közlemény.)

Hogy az úrvacsora szereztetése pontosan hogy történt, arra a vonatkozó négy leírás és a zsidóknál ma is szokásos pászkavacsora egybevetéséből következtethetünk. Minthogy a zsidó vallásos szokások a legnagyobb konzervatívizmust mutatják, minek következtében a zsidók szigoruan ügyelnek arra, hogy minden vallásos cselekmény a régi, ősi gyakorlat szerint és a legrégebb rendelkezéseknek megfelelően menjen végbe: föltehetjük és zsidó rabbik határozottan állítják is, hogy Jézus korában is épen így folyt le a husvét előtti pászkavacsora, ahogy azt ma gyakorolják. A pontosan előírt ritus szerint lefolyó vacsora menete a következő: 1. A családfő az asztal körül kényelmesen elhelyezkedett családtagok poharába bort tölt, amelyből a kádes-ima elmondása után isznak. 2. A családfő kezét mos (irchác). 3. Petrezselyem-gyökér vagy más gyökér-növényt sósvizbe mártanak és eszik. 4. Az egymásra helyezett három ünnepi pászka közül a középsőt a családfő a megfelelő ima mondása közben ketté töri (jáchác). 5. Előáll a családtagok közül egy kis fiú (ha van ilyen) és előre betanított négy kérdést teszen fel, amelyre felelve a családfő, az apa elmagyarázza és méltatja a pászkaünnep történetét (mágid). 6. Közben eléneklik a 113. és 114. zsoltárokat. 7. másodszer töltenek bort és áldást mondva, isznak. 8. Erre az egész család kézmosása következik (rachcu), mire a családfő szétosztja a vacsorához való pászkát (a felsőt és alsót, majci) és elmondják a pászkaimát (mácó). 9. Ezután a pusztai vándorlás sanyarúságainak és rabságainak és az egyiptomi rabság nyomorúságainak jelképezésére keserű füveket rágnak (murair és kajrách), amit ma borral behintett alma, gyömbér és diókeverékbe mártott tormaszár és reszelt torma evése helyettesít. 10. Most felterítik a vacsorához az asztalt, tálalnak és vacsoráznak (cufain). 11. Vacsora végeztével

a 4. alatti kettétört pászka egyik felét a családfő apróbb darabokra tördelve szétosztja a családtagok között (a másik felét elteszik a jövő pászkaünnepre), mire harmadszor tölt bort, amit az asztal-áldás mondásával isznak meg (boriack). 12. Utána a 115—118. zsoltár éneklésével (hálel) és a negyedik pohártöltéssel befejezik a pászka-vacsorát pár mondatból álló beszéddel (nircu).¹

Amint látható, a pászka-vacsora alatt háromszor töri meg a kovásztalan kenyeret, a pászkat a családfő és kétszer osztja az asztalnál ülőknek, először a vacsora betálasát megelőző kesertü étel evése előtt, másodsor pedig közvetlenül a vacsora elfogyasztása után, bort pedig négyszer töltenek a pohárba, melyek közül az első és utolsóelőtti a legfontosabb, az első, mert azzal kezdődik a szertartásos vallásos jellegű vacsora s az utolsóelőtti, vagyis a harmadik, mert akkor mondják a főimát, az asztal-áldást, amiért ezt „áldás pohárnak“ is nevezik. A vacsora emelkedett, komoly, ünnepélyes, vallásos színezetű, minden egyes részleténél az előírt imát mondják, vagy a megfelelő zsoltárt éneklik. Így folytatható le, sőt valószínű, hogy így folyt Jézus korában is le. Ünnepélyes és komoly színezetű volt Jézusnak tanítványaival evett utolsó pászka-vacsorája is, de a tanítványokra nézve a szokottnál komolyabbá lett Jézus baljóslatu kijelentései s ünnepélyesebbé Jézusnak a kenyérről és pohárral kapcsolatban tett szimbolikus mondasai következtében.

Mikor, melyik cselekménynél, a szertartásos vacsora mely részénél mondhatta Jézus az emlékezetes szokat: „ez az én testem“, „ez az én szövetségvérem“? A Mrk és Mt. ev. szerint evés közben, mikor ettek (ἐσθίουτων αὐτῶν) vette Jézus a kenyeret, imádkozott, megtörte és adta a tanítványoknak (λαβὼν ἄρτον εὐλογῆσας ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς). Az I. Kor. és a vele nagyon rokon Lk. szövege nem írják így körül a kenyér megtörésének idejét, csak annyit mondanak, hogy vette a kenyeret, imádkozott és adta a tanítványoknak (Luk. 22. 19.), sőt az I. Kor. 11. 24 még azt sem mondja, hogy adta. A legrégebb följegyzésből, az I.

¹ A pászka-vacsora e leírása a zsidó husvéti szertartáskönyv, a Hágud sel pészach (הגדה של פסח) alapján állított össze. Ez némileg különbözik a Kecskeméthy leírásától, melyet a forrás megjelölése nélkül közöl (i. m. 268 o.). A zárójelben közölt héber szók a vonatkozó aktus nevét jelentik.

Kor. 11. 24-ből arra lehetne következtetni, hogy az első kenyértöréskor, a középső, u. n. lévita-pászka megtörésekor, tehát mindjárt a vacsora elején mondta Jézus: ez az én testem. Ezt igazolná az is, hogy a pászkakenyér a három közül a legnagyobb szimbolikus erővel bír, mert ez jelképezi az egész ünnepet s éppen ezért ennek egy részét teszik el a következő évi pászkaünnepre, hogy akkor a régi áldozatok reminiscenciájaként elégessék. Azonban ellene mond e lehetőségnek az, hogy az első kenyértörést nem követi a pászka szétosztása és a pohár felvétele, már pedig a négy feljegyzés egybevetéséből arra lehet következtetni, hogy a szimbolikus kijelentés a szertartásos vacsorának olyan részénél hangzott el Jézus ajkáról, amikor a pászka széttördelését követi annak szétosztása és a pohár fölvétele. Ez nem volt a második pászka-törés sem, mely az egész család kézmosását, a rachant követi, mert jóllehet, hogy arra a pászka-kenyér szétosztása következik, de mielőtt poharat töltenének, közbe esik a murair és kajrách szertartása: a keserűfünek rágása és a tulajdonképeni vacsora, ami hajdan az áldozati bárány elfogyasztásából állott. Marad tehát a harmadik eset, a vacsora elején kettétört pászka egyik felének széttördelése és szétosztása a családfő által. Ez az a része a pászkavacsorának, mikor Jézus e szókat mondhatta: ez az én testem. A vacsorának vége volt, a husvéti bárányt elfogyasztották, még csak pár mozzanat az utolsó szertartásos cselekményig, a befejező niressig, ekkor következett a szimbolikus pászka széttördelése imádságmondás közben s kiosztása és Jézus, mint a tanítványok körének családfője, e szavak kíséretében osztotta szét tanítványainak a széttörtelt pászka-kenyeret: ez az én testem. És mindjárt utána a szertartás rendje szerint, vacsora után (*μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι*) hasonlóképen (*ὡσαύτως*) vette a poharat is, amely most harmadszor töltetett meg és elmondván az asztaláldást, a boriachimát (erre vonatkozik a Mrk és Mt. szövegében az *εὐχαριστήσας*, hálát adván, hálaimát mondván, kifejezés), mondotta a tanítványainak: ez a pohár az én vérem által való szövetség (*τοῦτο τὸ ποτήριον ἢ καὶνὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι*, I. Kor. 11. 25, Lk. 22. 20), vagy: ez az én szövetségvérem (*τοῦτο ἐστὶν τὸ αἷμα μου τῆς διαθήκης*, Mrk 14. 24; Mt. 26. 28).

A kenyérré vonatkozó szimbolikus kijelentésnek a harmadik kenyértöréshez kapcsolása megoldja azt a kérdést is, hogy melyik pohár töltésekor és felvételekor mondta Jézus a pohárral kapcsos-

latos szimbolikus szavait, Sem az első, sem a második pohár felvételekor nem mondhatta, mert csak a harmadik pohár következik közvetlenül a pászka fölvétele és szétsztása után s csak akkor érthető a *ὡσαύτως*, hasonlóképen, kifejezés is, ha föltesszük, hogy a szimbolikus kijelentés a harmadik pohár fölvételekor történt.

A Lk. 22. 17, 19-ből és I. Kor. 10. 16-ból egyesek azt következtetik, hogy Jézus előbb mondta a borral és pohárral kapcsolatos jelképes kifejezéseket s adta a bort a tanítványoknak és csak azután törte meg a kenyeret és mondta: ez az én testem, tehát az a pászkavacsora első cselekménye lett volna.¹ Ez az állítás azonban semmiképen sem helytálló, mert az I. Kor. 10. 16 nem vonatkozik az úrvacsora szereztetésére, hanem csak az úrvacsorának a Krisztussal való közösségteremtő erejét hangsúlyozza ki, melynél a vérrel összefüggő zsidó felfogás következtében a vér által létrehozott *κοινωνία*, közösség az elsőrendű s ezért a levél írója ezt teszi elől. A Lk. 22. 17 a 14 verssel összefüggésbe hozva világosan mutatja, hogy az a pászkavacsorai első pohár, amelyhez Jézus semmi szimbolikus kijelentést nem csatolt, legfeljebb csak annyit jelenthetett ki jövőendő sorsának szomorú sejtésével, hogy többet a szőlőtöke nedvéből nem iszik. Viszont a 20-ik vers egészen határozottan mondja, hogy a pohár felvétele a szimbolikus szavak kíséretében a vacsora, tehát a husvéti bárány elfogyasztása után, *μετὰ τὸ δεπνήσαι* történt, amiben szószerint egyezik az I. Kor. 11. 25 előadásával s tartalmilag fedi a Márk 14. 23 és Mt. 26. 27 közlését. Tehát a pohár fölvétele s a jelképes mondás kíséretében a tanítványoknak-adása csakis a harmadik bortörléskor lehetett.

Az eddig előadottak alapján az úrvacsora eredetének történetét a következőképen rekonstruálhatjuk: Mikor eljött az idő, t. i. a pászkavacsora ideje, Jézus tanítványaival együtt asztalhoz telepedett (*ἀνέπεσεν*, Lk. 22. 14) és mondá nekik: Kivánva kívánjatam megenni veletek a pászka vacsorát,² mert én többet nem

¹ Lásd Kecskeméthy I. i. m. 268 o.

² ... *τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν*, e kifejezés az egész pászkavacsorára és nem a husvéti bárányra vonatkozik, ahogy magyar nyelvű bibliánkban hibásan fordítva van. Mt. 26. 2 és 18 kivételével, ahol a *πάσχα* szó »husvét«-tal van fordítva, mindenütt »husvéti bárány« kifejezés van, még ott is, hol határozottan nem azt jelenti a *πάσχα*.

eszem azt (15—16 vk.). Ezután vette a bort és a szokásos hála-ima elmondása után tanítványainak adta a pászka-vacsora első aktu-saként. Lk. szerint ekkor, Mt. és Mk szerint a harmadik, a szim-bolikus pohár felvételekor mondta szomorú sejtelenről megkapatva: mondom nektek, hogy nem iszom többet a szőlőtőke származé-kából (*ἀπὸ ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου*, hebraizmus). Ezután folyt tovább a pászka-vacsora az ősi vallásos szokásnak megfe-lelően, mert minden eszerint volt előre elrendezve, előkészítve.¹ Ta-lán csak az általános kézmosás cselekménye maradt el, vagy még az sem ez alkalommal, legfeljebb a mágid-rál, az 5-ik pontnál maradt el a gyermeki szájba adott négy kérdés és enélkül emlé-keztek meg a pászka-vacsora keletkezésének történetéről. A han-gulat minden esetre nyomott lehetett, amit Jézus baljóslatu kije-lentései s a Judás-epizód idéztek elő. Ebben a nyomott hangu-latban ették meg a husvéti bárányt is, aminek megtörténte után az ősi rituális gyakorlatnak megfelelően Jézus vette a 4-ik aktus-nál, a jáchác-nál kettétört pászka-kenyér felét és elmondván a báruch attá ádonáj (légy áldva Isten, világ királya) kezdetű szo-kásos imát, a szokásnak megfelelően széttördelte és adta a tanít-ványoknak, de nem úgy, mint az előző évi pászka-vacsorák alkalmával, hanem e megdöbbenő szavak kíséretében: ez az én tes-tem, *τοῦτο ἐστὶν τὸ σῶμα μου*. Megdöbbenésükből még magukhoz sem térhettek a tanítványok, mikor az asztaláldás elmondása után a harmadszor megtöltött poharat a tanítványok meglepetésére e mondással vette fel és adta tovább Jézus: ez a pohár új szövetsé-g az én vérem által (*τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ αἵματι μου*, Lk. 22. 20, I. Kor. 11. 26), vagy: ez az én ki-ömlő szövetségvérem (*τοῦτο ἐστὶν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ ἐκχυννόμενον*, Mk 14. 24; Mt. 26. 28). A tanítványok megillet-döttsége, meglepetése, Jézus megindultsága oly fokra emelkedett, hogy egészen be sem fejezhették a pászka-vacsorát, elmaradt a negyedik pohár (ami azonban átalakult azzá, amelynek elmulá-sáért Jézus a Gethsemané-kertben imádkozott), elmaradt a befe-jező néhány mondat, a nircu, a harmadik poharat követő halel-

¹ A pászka-vacsorához szükséges mindenféle kellékről való gondoskodást, a pászka-vacsora megfelelő előkészítését jelenti a *ἐτοιμάζειν τὸ πάσχα* Lk. 22. 12, 15, 16; Mt. 26. 12, 13; Lk. 22. 8, 13 stb.-ben és nem a husvéti bárány elkészítését.

lel, a 115—118. zsoltárokból összeállított énekkel ajkukon felkeltek az asztaltól, hogy az Olajfák hegyére vonuljanak (Mrk 14, 26; Mt. 26. 30).

Hogy csakis így és nem másképpen folyhatott le az a vacsora, melynek különben is két kiemelkedő rituális cselekménye: a jelképes pászka-kenyér széttördelése és szétosztása s a harmadik az áldáspohár felvétele és írása a hozzájuk fűzött szimbolikus kijelentésekkel szolgált alapul az úrvacsora keletkezéséhez, abban sem kételkedhetünk. A vacsorának e két mozzanatát a megilletődött lelkű tanítványok kegyelete fűzte szorosán egymáshoz s tette a Jézusról való megemlékezés cselekményévé és a neofita öskeresztények Jézus iránt való mérhetetlen tisztelete alakította át azzá a kapoccsá, ami a Jézussal való nem csupán lelki, szellemi, hanem testi közösség misztikus érzetét is felkeltette a rajongó eksztázisú lelkekben, mint ahogy a misztériumi áldozatokban részt vevő pogány beavatottak lelkében az áldozati hús elfogyasztása az istenséggel való egyesülés érzetét ébresztette.

Igaz, hogy az úrvacsora szereztetésének ránk maradt négy leírása úgy tünteti fel az eseményt, mintha az a pászka-vacsora után, mint attól egészen különálló epizód a vacsorától függetlenül folyt volna le és nem alkotta volna a jelképes kijelentésektől eltekintve a pászka-vacsora rituális menetének szerves részét. Azonban az evangéliumokban meglevő vonatkozások a pászka-vacsora előkészítésére, annak egyes aktusára, mutatják, hogy Jézus utolsó pászka-vacsorája a rendes ősi vallásos szokásoknak megfelelően folyt le, az úrvacsora keletkezésének alapjául szolgáló cselekmények a vacsora vallásos színezetű cselekményei közé szervesen beilleszthetők, sőt a megfelelő rituális aktusokkal azonosíthatók, ami teljesen kizárja azt, hogy a pászka-vacsora befejezése után önálló, külön cselekményként végezte volna azt Jézus. Meg kell gondolnunk azt is, hogy mikor a történetet legelőször foglalták írásba, már rég, 20—25 év óta általános gyakorlatban volt az öskeresztények között az úrvacsora és épen ezért a leírók, kik egy gyakorlatban levő cselekményt helyeztek vissza a múltba, azt ebben a kialakult egységes formájában önálló szerves egységként állították és állíthatták be a múlt eseményeinek keretébe. A Cselekedetek könyve, mely kb. fél századdal íródott az I. Kor. levél után, már a legelső keresztény gyülekezetnek, a jeruzsáleminek tagjairól megjegyzi, hogy foglalatossak valának „τῆ κοινωνία, τῆ

κλάσει τοῦ ἄρτου“, helyesen fordítva: „az úrvacsorában, a kenyér megtörésében“ (Cs. 2. 42.),¹ tehát az első keresztények tudatában és hitében az I. Kor. és a szinoptikus evangéliumok keletkezéséig az úrvacsorára vonatkozó felfogás is már bizonyos átalakuláson, fejlődésen ment keresztül, kellett, hogy keresztül menjen, aminek nyomot kellett hagynia az úrvacsora keletkezésének történetére vonatkozó hagyományban is bizonyos módosításoknak a bevitelével, melyek közé tartozik épen az ön- és különálló egységes cselekményként való beállítása a multba s ilyenekül kell tekintenünk azokat a dogmatikus színezetű hozzáadásokat és a Jézus jellemével ellenkező ama kifejezéseket, melyek már említve voltak.

Az azonban letagadhatatlan, hogy az őskereszténység vallásos életében, mint ahogy minden kor keresztényeinek vallásos életében is, óriási fontosságú szerepe volt az úrvacsorának.² Az őskeresztény gyülekezet vallásos élete, amint egyik teológiai író megjegyzi, az úrvacsora vételében kulminált. Az úrvacsora vétele volt az a cselekmény, mely a Jézussal való benső közösség, a *κοινωνία* érzetének megteremtése által az eksztátikus rajongásig fokozta fel vallásos lelkesültségüket s oly hitet adott nekik, amelyen megtört a pogány misztériumok minden csábító ígérete, de megtört a Nérók minden üldözésének kegyetlensége is. Az úrvacsorának — bármily alakban, bármilyen szertartások között is szolgáltatják ki — ma is megvan és mindig is meglesz hatóereje a lelkekre s hogy Jézus tanítványai a keresztrefeszítés előtti pászka-vacsora, Jézus utolsó pászka-vacsorájának két kiemelkedő aktusából megalkották az első keresztény gyülekezet kebelében az úrvacsora rítusát, talán akaratlanul, tisztán csak a mesterük iránti rajongó tiszteletből s az ebből eredő minél gyakoribb megemlékezés szükségességének érzetéből, de mindenesetre az isteni gondviselés sugallatára oly vallásos cselekményt hoztak gyakorlatba, amelyben mindig kulminálni fog a keresztény vallásosság.

Zoltán Sándor.

¹ Bibliánk tévesen szószerint »közösségnek« fordítja a *κοινωνία* t, mely szó a Csel. keletkezésekor az úrvacsora neve, ami először *κοινωνία τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ρώματος τοῦ Χριστοῦ* volt, azután lett röviden *κοινωνία*. L. I. Kor. 10. 16.

² Lásd: Dr. Carpenter—Dr. Kiss: Buddhizmus és kereszténység, 53 o.

Nagyernyei Kelemen Lajos.

Transylvania magyar kultúrmunkásai közül a legönzettelebbet, a legszerényebbet, Kelemen Lajost nagy kitüntetés érte, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává megválasztotta s így azon férfiak társaságába jutott, kiknek neve a halhatatlanság dicsőségével tündöklök.

Az akadémiai tagság a legnagyobb kitüntetés, amit egy magyar tudós elérhet. Hányan nem törnek tervszerűen erre a dicsőségre és nem érhetik el soha nagy irodalmi munkássággal sem s íme, aki nem is gondol reá, annak anélkül, hogy egyetlen újját is kinyújtotta volna a megszerzéséért, egyszerűen a markába hull az akadémiai tagságról szóló diploma.

Mikor nevek magasba emelkednek, az emberek természetszerűleg keresik az alkotásokat. Hogy valaki ide juthasson, hogy valaki akadémiai tag lehessen, annak valami nagyot, valami rendkívülit kellett csinálnia, alkotnia. Ha azt keressük, hogy Kelemen Lajosban, mint történetíróban, mint tudósban mi az a rendkívüliség, ami kevés emberben van meg s ami őt élesen elkülöníti a mai átlagos emberi típustól, úgy találjuk, hogy az Isteni gondviselés Kelemen Lajost szellemi képességei mellett különös és kivételes önzetlenséggel áldotta meg s amint az alábbiakban látni fogjuk, ez tette őt igazán nagygyá.

Régi igazság, hogy mindenre születni kell. Kelemen Lajos a tanári pályára készült, bár igazi, vérbeli levéltáros volt. Már kis gyermek korában felmászik a szülői ház padlására, ahol sok régi iratot talál s ösztönösen kezdi azokat böngészni s azután így ment a tovább és tovább egész életén át és a szellem, a kultúra szeretete, tisztelete mellett minden csak másodrendűvé lett kutató természete előtt. Mikor a cluji egyetemen a tanári pályára beiratkozott, csakhamar megismerkedett a hozzá sokban hasonló, nemeslelkű Dr. Gergely Samu egyetemi tanárral, akinél csekély díjazásért okleveleket kezdett másolgatni, ami kettős haszonnal járt s mondhatjuk Gergely Samu volt az első